

JANKILEVICS, B.:

A SZABADPOLC-RENDSZERRŐL

Zagoraszékben - könyvtári célokra készült épületben - 1953-ban nyílt meg a városi könyvtár. Alapterülete 500 négyzetméter, állománya 25.000 kötet. 1958. január elején 3.755 beiratkozott olvasója volt /főleg iskolai tanulók és ifjúnok/. A látogatottság napi középértéke 180 fő.

A szabadpolcos használatról, az olvasóknak az állománnyal való alaposabb megismertetéséről már régebben folytattunk megbeszéléseket. A szabadpolcnak azt a fő feladatot kellett megoldania, hogy erőteljesen propagálja a társadalmi és politikai irodalmat, elősegítse az olvasók látókörének tágulását, segítséget nyújtson a termelés tudományos alapjainak elsajátításához, megismertesse a hazánkban végbemenő műszaki fejlődés időszerű kérdéseit. A szabadpolc fő előnye, pedig az, hogy az olvasó a könyvek tényleges kézbevitelével tájékozódhat arról, hogy mely művek állanak a könyvtárban rendelkezésre. Különösen fontos, hogy megszervezzük a szabadpolcos rendszert a műszaki és egyéb szakirodalom megközelítésére, minthogy olykor a könyvtáros - valamely szűkebb szakterület hiányos ismerete folytán - nem képes kiválasztani az olvasó számára szükséges anyagot és fokozatosan cserélni a könyveket.

Eredetileg a szakkatalógushoz irányítottuk az olvasókat, de hamarosan beláttuk, hogy ez kevésbé járható út, mert a címből

és rövid annotációból igen nehéz tiszta képet alkotni magáról a műről. A szabadpolecot először a műszaki, mezőgazdasági és orvosi irodalomnál vezettük be olyan szakemberek számára, akik nem egy-egy mű, hanem meghatározott téma iránt érdeklődtek.

Rövidesen szabadpolecen használták a természettudományi és matematikai műveket is, mivel a műszaki, mezőgazdasági és orvosi problémák természetesen összefüggenek a fizikával, kémiával és más természettudományi ágazatokkal.

Már az első tapasztalatok is kielégítőek voltak. Ha az 1957. év eredményeit nézzük /akkor vezettük be a szabadpolecot/ a következő a kép: az 1956-ban 6603 műszaki könyvvel szemben 1957-ben 7539 darabot forgalmaztak. A természettudományos művek pedig az 1956-ban használt 1799-ről 1957-re 3224 kötetre emelkedtek. Jelentősen megnövekedett a szabadpolecot használók száma is.

Miután láttuk, hogy ez az eljárás segít az olvasóknak az állomány jobb megismerésében és mivel emelkedett a könyvforgalom, elhatároztuk, hogy az egész állományra bevezetjük a szabadpolecot.

Az előirányzott munka tervét a járási művelődési osztállyal és a moszkvai területi könyvtárral közösen dolgoztuk ki. A könyvtárhasználat új formájáról hirt adtunk a városi rádióban és kommunikét tettünk közzé a "Vpered" című helyi lapban is. A könyvtárban pedig - a közönség helyiségében - a következő szövegű hirdetményt tettük közzé:

Kedves Olvasóink!

Könyvtárunkban bevezettük a szabadpolec-rendszert, mely lehetővé teszi, hogy a különböző ismeretágakat felölelő 25.000 könyvünket olvasóink közvetlenül a könyvvállványról vehessék kézbe.

A szabadpolec lehetőséget ad Önnek, hogy a könyvtárunkban meglévő könyveket alaposabban megismerje, ezáltal tágítsa látókörét és hogy bármely kérdéssel szülő könyvet gyorsan kiválassza.

A könyvek a polcokon az egyes ismeretágak szerint, meghatározott rendben vannak elhelyezve: társadalmi-politikai, természettudományi, műszaki, szépirodalmi, stb. művek.

Segédeszközök:

- 1./ A szakkatalógus és a műszaki kartotékok.
- 2./ Bibliográfiák, jegyzékek, vezérfonalak, melyek fel-
tűntetik a könyvtárban meglévő könyveket.
- 3./ Könyvkiállítások, dobozok, amelyekből szabadon választ-
hat különféle tárgyú könyveket.
- 4./ A könyvtáros által adott tanácsok.

Közvetlenül a könyvállványról válassza ki a szükséges köny-
veket.

Ha a könyvet leveszi az állványról, ügyeljen a rendre és a
visszahelyezésnél ne bontsa meg a felállítás sorrendjét.

Ha átnézés céljából könyvet vesz le a polcra, tegyen a
helyébe űrlapot.

Gondoljon arra, hogy ha összekeveri a könyveket megnehezíti
olvasótársai munkáját.

A kiválasztott könyvet irassa be a szolgálatot tévő könyvtá-
rosnál.

Ezenkívül a szabadpolc használatáról külön ismertető füzetet
is kiadtunk.

A szabadpolc használatának megkönnyítésére tervbevéttük, hogy

1./ a könyvespolcok mellett rendszeresen tartunk ismertetése-
ket az újszerzésekről, valamint egy-egy kérdés irodalmáról.

2./ ugyancsak rendszeresen tartunk ismertetőket - sőt az ol-
vasókkal egyénileg és kollektíve is elbeszélgetünk - a bibliográ-
fiák jelentőségéről és használatáról.

3./ olvasói ankétákat tartunk a következő témákról: "Mit nyújt
számomra a bibliográfiák felhasználása?" és "Mit nyújt számomra a
szabadpolc-rendszer?"

Első feladatunk az volt, hogy a raktárban rendet teremtsünk.
Az állomány átrendezésénél arra törekedtünk, hogy az olvasó köny-
nyen tájékozódhasson és a tartalmilag egymáshoz tartozó állomány-
részek kapcsolódjanak egymáshoz.

A legmegfelelőbbnek a következő elrendezés mutatkozott: leg-
előre tettük az általános jellegű műveket, a filozófiával, a dia-
lektikus és történelmi materializmussal, a társadalom- és politi-
kai, földrajzi tárgyú műveket. Ezután következtek a természettu-

dományos, a matematikai, a műszaki könyvek, a mezőgazdasági és orvostudományi művek. Az irodalomtudományi munkákat a szépirodalom élére tettük. Maga a szépirodalom egyébként a következő csoportosításban volt: 1./ Forradalom előtti orosz irodalom. 2./ Szovjet irodalom. 3./ Külföldi irodalom.

Ezenkívül - szem előtt tartva az olvasók igényeit - a szépirodalomból külön témaszerinti polcokat is rendeztünk be, ahol hazánk hősi múltjából, a Nagy Oktoberről és a polgárháborúról, a Nagy Honvédő Háborúról szóló írásokat helyeztük el.

Külön helyeztük el az irodalmi és művészeti folyóiratokat - az évfolyamok sorrendjében -.

A friss számokat a kölesönczöpult körül tároltuk. Külön polcokon gyűjtöttük össze a füzetes regényeket. A folyóiratokat évfolyamonként külön füzetben tárjuk fel. Minden szám borítólapjára felírjuk, hogy milyen anyag található benne és hogy az egyes művek folytatása melyik további számban található meg. A bibliográfiákat részben az általános művek csoportjába, részben pedig ahhoz a csoporthoz tettük, ahova tartalmuk szerint tartoznak, vagyis ahol a szóbanforgó bibliográfiában ajánlott irodalom található.

A raktárban külön polcon vannak az időszerű témákról szóló könyvek, pl. Az SZKP XXI. kongresszusa előtt, a 40 éves Komszomol, tudományos atheizmus, a technika tudományos elvei, stb.

A raktár átrendezése során megtisztítottuk állományunkat az elavult művektől. Minden olyan könyvet, ami nem könyvtárunkba való, kiselejteztünk. Ugyancsak félretettük a javításra szoruló, megrongálódott könyveket is.

Ahhoz, hogy a polcokon több helyünk legyen, külön helyre tettük a duplum példányokat is.

A kiválogatott irodalmat kétoldalas, szabványméretű állványokon helyeztük el. Hogy az olvasó könnyebben eligazodjon, minden csoport közé füles osztólapokat helyeztünk. Ezekre a tartalmi utbaigazítások mellett a szakjelzeteket is feltüntettük.

Szines űrlapokat is készítettünk, hogy az olvasó míg a könyvet nézegeti, azt tehesse helyére.

A könyvvállványok oldalsó falára kis vitrineket erősítettünk. Ezekbe olyan bibliográfiákat tettünk, melyek az illető állványon lévő irodalmat ajánlják.

Például annak az állványsornak vitrinjébe, ahol az általános művek, továbbá az első, második és harmadik csoport könyvei vannak a többi között a következő műveket helyeztük el: Lenin összes művei negyedik kiadásának mutatóját, "A Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentősége", "A kommunista párt - a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ihletője és szervezője", "Mit olvassunk a kommunista erkölcsről", "A negyven éves Komszomol" című műveket.

Az állványsorok végét felül szalagplakátok kötik össze ilyen feliratokkal:

"Önállóan válassza ki a könyvet."

"Használja a bibliográfiákat. Segítségére lesz az érdeklődési területéhez tartozó irodalom kiválasztásában." Minden állványon felirat tájékoztatja az olvasót az ott található könyvek témájáról. Például ilyen szövegek: "Ezen az állványon lévő könyvek a következő tárgykörökbe tartoznak: 5 Természettudomány és matematika. 52 Csillagászat. 53 Fizika. 54 Vegytan. 55 Földtan. 57 Élettan. 59 Állattan."

Ha az átépítéshez megkapjuk a szükséges pénzügyi fedezetet mód lesz arra, hogy a könyvtár előadótermének rovására a könyvraktár területét 56 m²-rel emeljük. Ebben az esetben a könyvvállványokat, melyek most a falakra merőlegesen egymással szemben állnak - a falak mellett helyezhetjük el. A referenz könyvtáros asztala ebben az esetben a helyiség közepére kerülhetne.

A kölcsönzőben az olvasók rendelkezésére áll a "Csto csitat" /Mit olvassunk?/ című folyóirat és a "Novie knigi" /Új könyvek/ című bulletin, ezenkívül különféle plakátbibliográfiák. Ugyan- csak ott van a szak- és a betűrendes katalógus is, valamint témakartotékok és a szakkatalógus kifüggesztett használati útmutatója.

Néhány olvasónk arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szabadpolcos használat mellett tulajdonképpen a katalógusok szükségtelenek. Véleményünk szerint a könyvtárosnak rá kell mutatnia, hogy ez az elgondolás hibás. Ugyanis míg a katalógusban minden könyv megtalálható, addig az állványokon csak azok a könyvek vannak, melyek történetesen nincsenek kézben. Egyébként a katalógusok mellett is vannak ajánló jellegű polcok, könyvkiállítások, ahol az olvasó a legaktuálisabb kérdések irodalmából közvetlenül válogathat.

A szabadpolcos könyvtárhasználat rendkívüli mértékben megnövelte a könyvtáros irányító szerepét.

A könyvállványok mellett segít a könyvek megkeresésében és kiválasztásában, útmutatásokat ad a katalógusok, kartotékok és bibliográfiák használatához. Ezenkívül az olvasót közvetlenül neveli a könyv megbecsülésére, figyelmezteti a felállítás rendjének megtartására. A kölcsönzésnél a könyvtárosnak módja van hasonló témakörből más könyvet is ajánlani. A szépirodalmi művet kölcsönző olvasónak társadalmi-politikai vagy természettudományos művet is ajánlhat. Ha a könyvtáros látja, hogy valaki olyan művet választott az állványról, mely az illetőnek például túl nehéz, tanácsolhatja, hogy válasszon valami mást.

Növekedett a könyvek kölcsönzésre való előkészítésének jelentősége is.

A kölcsönzőben - a vezetővel együtt - három könyvtáros dolgozik. A könyvtár nyitvatartási ideje nyolc óra. Naponta egy-egy dolgozó 4-4 órát tölt a könyvkiadásnál, a harmadik tartalékban van. Ily módon a két tisztviselőnek napi 4-4 órája marad a következő belső munkákra: a könyvek visszaosztása /egy meghatározott raktárrészt állandóan egy könyvtáros kezel/, a katalógusfiókok rendjének biztosítása, előző kölcsönzés eredményeinek elemzése, előjegyzett könyvek előkészítése, kiállítások anyagának összeállítása, stb.

A szolgálatban lévő könyvtáros asztalát úgy helyeztük el, hogy az egész raktárat áttekinthesse.

A munkaasztal mellett két darab hatrekeszes szekrényke áll. Az egyikben azokat a könyveket tartja szakok szerint, amelyekkel éppen foglalkozik, a másikba pedig az olvasók által visszahozott és helyrerakandó köteteket helyezi el.

A kölcsönzőben dolgozó tisztviselők naplójukba feljegyzik a napi munkát és a következő napok teendőit. Az állománygyarapítási munka megjavítására deziderátum-kartotéket vezetnek.

Keszdetben a raktárrészt korlát választotta el a kölcsönzőtől; azt tapasztaltuk azonban, hogy az olvasók így nem szívesen mennek a könyvállványokhoz. Mikor a korlátot teljesen eltávolítottuk megállapíthattuk, hogy az olvasók nyolcvan százaléka önállóan, maga választja ki a könyveket.

A szabadpolc bevezetése munkánkat komplikáltabbá tette. A könyvek visszarakása, a szakrend ellenőrzése, az állományismeret állandó gyarapítása, az olvasóval való gyakoribb beszélgetések a könyvtáros sok idejét lekötik. Viszont az is tény, hogy a könyvtárból olvasó úgy el nem megy, hogy ne vett volna kölcsön könyvet.

Arra a kérdésre, hogy vajon vesznek-e el könyvek, nemmel tudnánk felelni. Hogy ezt az álláspontunkat megerősíthessük elhatároztuk, hogy 1959-ben a "Technika" szakcsoport egyik alcsoportját ellenőrizni fogjuk a leltári napló alapján.

A szabadpolcot egyre több és több olvasó használja. A könyvek forgalma állandóan emelkedik. Míg 1957 nyolc hónapjában kölcsönzésben és az olvasóteremben 44.020 könyvet használtak - ebből műszaki 3.502, társadalmi-politikai 4.024 volt - addig 1958. év ugyanezen időszakára 52.495 könyvet használtak olvasóink. Ebből műszaki 4.260 és társadalmi-politikai 6.740 kötet volt.

Olvasóink általában örömmel üdvözlik a szabadpolc-rendszer bevezetését.

V.J. KOROTKOV esztergályos ezt írta: "Az újonnan bevezetett könyv-kiválasztási módszer az olvasót hozzásegíti, hogy olyan könyveket keressen ki, amilyenekre szüksége van. Én például szép-irodalmi műveket olvasok, de gyakran viszek ki tankönyveket is. Mivel közvetlenül hozzáférhetek a könyvpolchoz, saját magam kereshetem ki azt a könyvet, amelyben a legérthetőbben tárgyalják az

érdeklődési körömnek megfelelő anyagot. A szépirodalmat mindezen esetben sokkal inkább izlésem szerint tudom kiválasztani, mint-ha a könyvtáros ajánlaná."

"A könyvtár ujonnan bevezetett munkarendszere - írja egy másik olvasónk, A.I. SZOLOV'EV technikai tanuló - először is megkönnyíti az olvasók kiszolgálását, másodsor hozzájárul látó-körük kiszélesedéséhez. Míg azelőtt csak az olvasási tervek vagy a katalógusok szerint választottam ki a könyveket, ma az érdeklődési körömhöz tartozó könyvek önálló kikeresésénél gyakran megismerkedem másféle, főleg műszaki könyvek tartalmával."

Csak kevés - főleg alacsonyabb képzettségű - olvasó tart igényt arra, hogy a könyvtáros keresse ki számára a könyveket.

Egyesek aggodalmuknak adnak kifejezést az iránt vajon nem vesznek-e el a könyvek, mások felvetik a kérdést, hogy vajon mindenkit ki fog-e elégíteni a szabadpolc rendszer és azt javasolják, hogy differenciáltan kezeljék az olvasókat.

L.G. TAMANSZKAJA orvosnő pedig az alábbiakat írta: "A képzettségű olvasó számára, véleményem szerint, feltétlenül előnyös a szabadpolc. De a kevésbé tépzetű könyvtárlátogató nehezen igazodik el ilyen módon. Előfordulhat, hogy helytelenül választja ki a könyvet és megnehezíti a könyvtáros munkáját. Az olvasók egy részével még sokat kell foglalkozni, mielőtt a könyvállványokhoz engedjük. Én azt javaslom, hogy a szabadpolc használata legyen fakultatív."

Számos könyvtáros érdeklődik gyakorlati tapasztalatok iránt. Minszkből, Krasznodárból, Taskentből érkeznek levelek, melyekben kéri, hogy közöljünk részletes tájékoztatást az új munkamódszerről. A szomszédos városokból és területekről személyesen is felkeresnek bennünket kartársak, hogy megnézzék munkánkat. 1958. szeptemberében Gorkijból, Leningrából, Kalugából, Jaroszlavlból, a Lenin Könyvtárból és a moszkvai Marx Károly Könyvtárból voltak látogatóink és elismerően nyilatkoztak munkánkról. Mi azonban az eredményeinket nem akarjuk túlbecsülni. Tudatában vagyunk annak, hogy még nem elégséges a tapasztalati anyagunk.

Kivánatos volna, hogy könyvtárosaink gyakrabban keressék fel egymást és a szabadpolc rendszert azokban az országokban alaposan tanulmányozzák, ahol ezt már régebben bevezették.*

Könyvtárunk egyébként elhatározta, hogy a szakszervezeti és falusi könyvtáraknak segítséget nyújt a teljes vagy részleges szabadpolcos használat bevezetésében.

Eredeti cím: Otkrütúj dosztup k knizsnúm polkam.

Megjelent: Bibliotekar', 1958. 12.no. 33-37.p.

OSzK.ford.sz.: 2048

+ A szabadpolc kérdésével foglalkozó szovjet- és népi demokratikus irodalom az utóbbi időben jelentősen fellendült. Az alábbiakban néhány, újabban megjelent írást idézünk /Szerk./:

Za otkrütúj dosztup k knizsnúm fondam. Iz opüta rabotü mászszovüh bibliotek g. Moszkvü i Moszk. obl. Moszkva, 1958, Gosz.b-ka Lenina. 74 p.

MÁLEK, R.: Otkrütúj dosztup k knige. Opüt csehoszlovackih bibliotek. - Bibliotekar'. 1958. 6.no. 60-65.p.

CEJPEK, Jiří: Wolny wybór w praktyce bibliotek czeskich. - Bibliotekarz. 1958. 10.nr. 289-295.p.

Deservirea cititorilor prin metoda raftului liber. - Calauza Bibliotecarului. 1958. 10.no. 18-21.p.

Lapunk egyik következő számában teljes terjedelmében közöljük az alábbi cikket:

SZAHAROV, V.F.: Ob otkrütom dosztupe k fondam bibliotek. Bibliotekar'. 1959. 3.no. 28-34.p.